

СУЧАСНІ ОСВІТНІ ПРАКТИКИ У ШКОЛІ І СТУПЕНЯ

MODERN EDUCATIONAL PRACTICES IN THE PRIMARY SCHOOL (LEVEL I)

УДК 373.3:37:005

Сучасні підходи до організації партнерської взаємодії між учнями початкової школи

Алла Василюк , Людмила Любчак , Галина Кіт

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

Анотація

У статті порушено проблему організації партнерської взаємодії між сучасними учнями початкової школи, як представниками покоління Альфа. Проаналізовано наукові праці з окресленої проблеми: сутність поняття «партнерська взаємодія» у філософському, психолого-соціологічному та педагогічному контекстах; вказані орієнтири для розрізнення моделей партнерської та традиційної взаємодії в школі. Особливу увагу приділено проблемі розвитку в учнів емоційного та соціального інтелекту як важливих чинників ефективної партнерської взаємодії.

Досліджено, що збагачення емоційної компетентності школярів сприяє усвідомленню та регуляції емоційних станів і поведінки, розвитку почуття емпатії та розуміння світу інших людей, формуванню комунікативних навичок і вміння вирішувати конфлікти, зниженню агресивності та антисоціальної поведінки. А також – що шкільний клас є важливою формальною групою, де відбувається соціалізація дитини завдяки взаємостосункам з однокласниками, емоційно насиченим та діяльнісно опосередкованим контактам і зв'язкам.

Для організації партнерської взаємодії необхідно підбирати найбільш ефективні засоби, не забуваючи, що важливими у комунікації «учень-учень» є взаєморозуміння, взаємодопомога, взаємозалежність та взаємодоповнюваність. Вказано, що під час уроків педагогу доцільно використовувати рольові ігри та спеціальні завдання, які сприятимуть опануванню прийомми міжособистісного спілкування. Учні отримують досвід взаємодії в змінних мікрогрупах та командах у класі, здатність до адекватної оцінки своїх здібностей та можливостей, вчаться визнавати внесок інших у спільну роботу, пов'язану із пошуком нової інформації, створенням дослідницьких проєктів.

Окреслено сучасні підходи та умови організації партнерської взаємодії, наведені конкретні приклади.

Ключові слова: педагогіка партнерства, партнерська взаємодія, молодші школярі, покоління Альфа

UDC 373.3:37:005

Modern approaches to the organization of partnership interaction between primary school pupils

Alla Vasyliuk , Liudmila Liubchak , Halyna Kit

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine

Abstract

The article touches upon the problem of organization of partnership between modern primary school students as representatives of the Alpha generation. Scientific works on the outlined problem are analyzed: the essence of the concept of «partner interaction» in the philosophical, psychological, sociological and pedagogical contexts; Guidelines for distinguishing between models of partnership and traditional interaction at school are indicated. Particular attention is paid to the problem of developing students' emotional and social intelligence as important factors of effective partnership.

It has been researched that the enrichment of emotional competence of schoolchildren contributes to the awareness and regulation of emotional states and behavior, the development of a sense of empathy and understanding of the world of other people, the formation of communication skills and the ability to resolve conflicts, the reduction of aggressiveness and antisocial behavior. And also, that the school class is an important formal group where the child's socialization takes place through relationships with classmates, emotionally rich and activity-mediated contacts and connections.

To organize partnerships, it is necessary to select the most effective means, not forgetting that mutual understanding, mutual assistance, interdependence and complementarity are important in the student-student relationship. It is indicated that during the lessons it is advisable for the teacher to use role-playing games and special tasks that will contribute to mastering the techniques of interpersonal communication. Students gain experience of interaction in variable micro-groups and teams in the classroom, learn to recognize the contribution of others to joint work, the ability to adequately assess their abilities and capabilities, their contribution to joint activities related to the search for new information, the creation of research projects. Modern approaches and conditions for the organization of partnership interaction are outlined, specific examples are given.

Keywords: partnership pedagogy, partnership interaction, younger schoolchildren, Alpha generation

Постановка проблеми. Нова українська школа (НУШ) функціонує на засадах педагогіки партнерства, що передбачає побудову взаємовигідного співробітництва між усіма учасниками освітнього процесу (вчителями, учнями та їх батьками, адміністрацією школи) для вирішення спільних завдань. Вихідними принципами такої взаємодії є рівноправність та взаємоповага, відповідальність й добровільне прийняття на себе певних обов'язків, а також спільна зацікавленість в освітніх результатах. У межах проголошеної особистісно-орієнтованої моделі освіти значна увага зосереджується на впровадженні інноваційних підходів до організації партнерської взаємодії, зокрема серед учнів початкової школи.

Аналіз попередніх досліджень. Основоположниками педагогіки партнерства / педагогіки співробітництва вважають учителів-новаторів 80-90-х років ХХ століття (Ш. Амонашвілі, І. Волкова, Є. Ільїна, С. Лисенкову, В. Шаталова, М. Щетініна, О. Захаренка та ін.), які з метою оптимізації педагогічного процесу втілювали інноваційні на той час підходи суб'єкт-суб'єктної взаємодії «вчитель – учні – батьки». Останнім часом науковий доробок збагатився такими напрямками досліджень, як: партнерські засади державно-громадського управління (О. Топузов, Л. Калініна, Н. Лісова, М. Малюга); взаємодія як форма партнерства з рівноправними автономними суб'єктами (Д. Епштейн, Л. По-пович, Б. Чижевський); психологічні аспекти партнерської взає-

модії в освіті (О. Онаць, О. Ко-ханова); підготовка учасників освітнього процесу до реалізації ідей партнерської взаємодії (А. Василюк, В. Ковальчук, Л. Любчак, О. Онаць, Г. Самойленко, А. Шляхтер та ін.); організація партнерського соціуму, соціальне партнерство школи й сім'ї (Н. Побірченко, Т. Кравченко, В. Кириченко та ін.); партнерська взаємодія у початковій школі (О. Банах, А. Вознюк, Г. Коло-моєць, А. Кондратьєва, О. Мельник та ін.).

Аналіз науково-педагогічної літератури дає змогу стверджувати, що партнерство в освіті базується на засадах особистісно-орієнтованого, компетентнісного, соціокультурного та діяльнісного підходів.

Мета статті: окреслити сучасні підходи та умови організації партнерської взаємодії між молодшими школярами як представниками покоління Альфа.

Виклад основного матеріалу. Зупинимося на загальній характеристиці сучасних учнів початкової школи, оскільки саме вони вважаються представниками нового, відмінного від попереднього, покоління. Їх ще називають дітьми смартфонів, Google babies або поколінням дзен. Австралійський дослідник теорії поколінь і футуролог Марк МакКріндл запропонував називати дітей, народжених після 2010 року, поколінням Альфа (англ. Generation Alpha), які від самого народження ростуть і розвиваються перед екранами електронних пристроїв. Як слушно зауважують дослідники теорії поколінь (М. МакКріндл, А. Фелл, С. Ба-керфілд), такого широкого доступу до інформації не мало жодне з попередніх поколінь. «Альфи» сприймають цифрову інформацію на такому ж рівні, як і в реальному житті [15].

На підставі результатів наукових досліджень Д. Тапскотта, М. МакКріндла, В. Штрауса та Н. Хоува окреслимо відмінні характерні риси генерації Альфа. Зокрема, сучасні діти до 90% вільного часу проводять перед екранами гаджетів (планшетів, мобільних телефонів, смарт-годинників) та емоційно до них прив'язані. В основному гаджети слугують їм для відеоігор, перегляду мультфільмів й відеороликів у YouTube та Tik Tok. Візуальний канал сприйняття інформації в них домінує над кінестетичним, аудіальним та дигітальним.

Науковці стверджують, що представникам цифрової популяції (англ. digital population) властива емоційна бідність через їх обмежену без-

посередню соціальну взаємодію з іншими людьми, заміна її онлайн спілкуванням у доступних сервісах. Вони блискавично сканують текстовий і графічний контент, поглинаючи рекордно велику кількість даних за добу (у порівнянні з попередніми поколіннями); писання текстів для них замінює мовлення (голосове розпізнавання «voice-recognition»); розвагами для них є електронні технології, соціальні мережі та потокове мультимедіа. «Альфи» швидко обробляють візуальну інформацію (переважно завдяки досвіду комп'ютерних гравців), при цьому мають низьку концентрацію уваги.

Для цих дітей не існує формальностей та субординації, авторитетами переважно є впливові люди в соціальних мережах, зокрема з YouTube і Tik Tok. Їм властиві врівноваженість, толерантність та реалістичний підхід до життя. Вони відрізняються мобільністю, з легкістю приймають рішення та швидко реалізують власні ідеї. Водночас вони є надзвичайно чутливими і вразливими [15; 17].

Австралійські та американські вчені запевняють, що діти покоління «Альфа» не підкоряться примусу, отож з ними слід вміти домовлятися. Вони потребують спонукання та обґрунтованої похвали, охоче навчаються, якщо розуміють, навіщо їм це потрібно. Пріоритетними є співпраця і партнерство. Для них важливими будуть самодисципліна, а не контроль і формальні правила. Тому педагоги мають володіти навичками ненасильницького спілкування, уміннями налагодження взаємодії з учнями, врахування їхніх особливостей та цінностей. Важливо підкреслювати сильні сторони вихованців, не критикувати за помилки, а схвалювати за вміння їх побачити, виправити і не повторювати. Дорослим важливо вчитися домовлятися й знаходити підходи для порозуміння з ними, а також сприяти активній партнерській взаємодії між самими дітьми, принаймні щоб мінімізувати їх конфлікти [14; 15].

Оскільки предметом нашого дослідження є партнерська взаємодія, то передусім зупинимося на аналізі самого феномену «взаємодія», який порізно трактується у вітчизняних і закордонних філософських, психолого-соціологічних та педагогічних наукових джерелах. Зокрема, як слушно зауважує С. Мешальський, взаємодія є «широким синтетичним поняттям з розмитими межами, що стосуються подій та явищ, які можна безпосередньо спостерігати, так і рис, явищ і прихованих про-

цесів – безпосередньо неспостережуваних або навіть емпірично невлених» [16].

У філософському контексті взаємодія є категорією, яка відображає особливий тип відношення між об'єктами, при якому кожний з об'єктів діє / впливає на інші об'єкти, приводячи до їх зміни, і водночас зазнає дії / впливу з боку кожного з цих об'єктів. Це, в свою чергу, зумовлює зміну його стану. Фундаментальне значення категорії взаємодії зумовлене тим, що вся людська діяльність у реальному світі, практика, саме наше існування і відчуття його реальності (нейлюзорності) ґрунтуються на різноманітних, передусім предметних взаємодіях, які людина здійснює і використовує як засіб пізнання, знаряддя дії, спосіб організації буття [5, с. 77-78].

Представники соціальної психології (Б. Андрійцев, О. Боковець, Н. Волянук, О. Вино-славська, М. Кононець, О. Москаленко та ін.) вказують, що взаємодія між людьми – це суттєва особливість структури сумісної діяльності, її ознака відмінності від індивідуальної діяльності. Під взаємодією розуміють таку систему дій, за якої дії однієї людини чи групи осіб зумовлюють конкретні дії інших, а дії останніх, у свою чергу, визначають дії перших. Взаємодія між членами колективу диференціюється на різні види, серед яких:

- 1) предметно-спрямована (зміна предмета сумісної праці);
- 2) суб'єктно-спрямована (зміна характеристик суб'єкта, як індивідуального, так і колективного);
- 3) організаційно-спрямована (зміна організаційно-управлінських характеристик життєдіяльності групи, наприклад, форм організації спільної життєдіяльності, особливостей управління нею).

Кожен з учасників взаємодії у формі партнерства досягає мети завдяки спільним зусиллям, тобто індивідуальні цілі досягаються лише за умови здійснення цілей іншими учасниками взаємодії [11, с. 99-100].

У педагогіці взаємодію розглядають як систему певних дій, де кожна дія одного суб'єкта освітнього процесу зумовлює відповідні дії іншого для досягнення єдиної мети (що відображає їхні спільні ціннісні орієнтири). Освітній процес у школі є складною системою соціальних взаємодій, що відбуваються між самими учнями, а також між учнями та вчителями. Отже, важливою ознакою навчання є взаємодія як сукупність якісно різних ознак, які виконують функції умов навчання [7; 10].

Згідно концепції психологічного конструктивізму (Л. Виготського, Дж. Брунера), ефективне навчання відбувається в соціальному контексті під час обміну думками, вирішення проблем, обговорення значень та групових дискусій. Тобто там, де є можливість активного діалогу і де учень має відчуття власної автономії та впевненості в собі. Відтак, освітнє партнерство базується на досягненні спільної мети, на багатосторонніх відносинах, добровільності, рівноправності, допомозі та відповідальності, а також вимагає окреслення обов'язків, сфер і рамок співпраці.

Науковці-освітяни одностайні у поглядах, що партнерська взаємодія є таким співробітництвом, коли успіхи одних учасників спільної діяльності стимулюють більш продуктивну й цілеспрямовану діяльність інших. Коли учасники такої взаємодії виступають як паритетні, рівноправні (у міру своїх знань і можливостей) партнери. Передусім, важливими є їх доброзичливе ставлення та ефективна комунікація задля досягнення спільної мети, забезпечення права вільного вибору, горизонтальна модель співпраці (всі учасники освітнього процесу мають бути рівноправними), соціальне партнерство (добровільність визнання власних обов'язків та обов'язковість їх виконання) [7].

Психологи з університету Небраска-Лінкольн у 2000-х роках запропонували орієнтири для розрізнення моделей партнерської та традиційної взаємодії в школі [9], які представлені в табл. 1. Передусім, важливими є їх доброзичливе ставлення та ефективна комунікація задля досягнення спільної мети, забезпечення права вільного вибору, горизонтальна модель співпраці (всі учасники освітнього процесу мають бути рівноправними), соціальне партнерство (добровільність визнання власних обов'язків та обов'язковість їх виконання) [7].

Психологи з університету Небраска-Лінкольн у 2000-х роках запропонували орієнтири для розрізнення моделей партнерської та традиційної взаємодії в школі [9], які представлені в табл. 1.

Взаємодія з іншими – це соціальна складова емоційного інтелекту, яка включає емпатію як «збагнення, пізнання людиною внутрішнього світу інших, емоційно-чуттєве осягнення переживань іншої людини, інтелектуальне ... розуміння афектів іншого» [3, с. 51]. Особливо це важливо для представників покоління Альфа, оскільки сприяє покращенню їх комунікативних

Таблиця 1

Партнерська та традиційна взаємодії у школі

Партнерська взаємодія	Традиційна взаємодія
Чітке зобов'язання працювати разом, щоб сприяти заохоченню навчальних досягнень дитини	Підкреслюється виключна роль самої школи
Часте спілкування двосторонньої спрямованості	Комунікацію переважно ініціює школа, яка є проблемо-центричною
Заохочується культура розмаїття і визнається важливість внеску розмаїття у творення позитивного навчального середовища	«Один розмір для всіх». Культурні відмінності – те, що потрібно подолати
Спільно чітко означені ролі (з метою підтримки всіх учасників освітнього процесу)	Ролі сепаровані, властива значна дистанція для участі
Цілі для учня визначені спільно і можуть делегуватися	Ролі визначені школою, іноді – батьками
Плани спільно конструйовані зі згодою щодо ролей вчителя	Освітні плани визначені в односторонньому порядку

навичок, зменшуючи ризик виникнення стресів та ізоляції.

Таким чином, для організації ефективної партнерської взаємодії між учнями початкових класів важливо розвивати в них емоційний інтелект, що впливає на стиль поведінки. Обмеженість або відсутність емоційного інтелекту призводить до конфліктності між дітьми, руйнівної та деструктивної взаємодії, а також негативних соціально-педагогічних явищ, таких як булінг та мобінг в освітньому середовищі.

На жаль, кількість жертв булінгу та мобінгу щорічно зростає, проблема виходить за межі взаємин міжособистісного рівня й локального характеру, набуваючи соціального резонансу. За оцінками фахівців, сутнісною характеристикою названих явищ є те, що вони мають систематичні, регулярно повторювальні прояви у поведінці та ставленнях, які виходять за межі доброзичливих або соціально схвалюваних норм. Однак необхідно визнати той факт, що подекуди передумови для конфліктності та цькування у шкільному середовищі створюють самі деякі вчителі (з низькою педагогічною культурою та відсутнім педагогічним тактом). Зокрема, вони дозволяють собі систематично принижувати окремих учнів у присутності класу (наприклад, за неуспішність, демонстративну поведінку або особливу зовнішність). З їхньої подачі інколи

з'являються прізвиська, прискіпування й насміхання над такими учнями в колі ровесників. Але провина покладається й на тих учителів, які вдають, що не помічають прояви жорстокості у взаєминах між школярами і тим самим не усвідомлено їм потакають.

Отже, емоційний розвиток є істотним чинником для адаптації в соціальному середовищі й збереження психологічного здоров'я молодших школярів. Збагачення їх емоційної компетентності сприяє усвідомленню власних емоцій та регуляції емоційних станів і поведінки, розвитку почуття емпатії та розуміння світу інших людей, формуванню комунікативних навичок і вміння вирішувати конфлікти, а також – зниженню агресивності та антисоціальної поведінки, підвищенню лідерських якостей і навичок міжособистісної взаємодії [4].

Продуктивними методами розвитку емоційного інтелекту є арт-терапія (малюнкова терапія, музикотерапія, бібліотерапія, казкотерапія), психогімнастика, поведінкова терапія (тренінг релаксації, функціональний тренінг, імаго-метод) і дискусійні методи (групові дискусії, груповий самоаналіз і аналіз проблемних ситуацій). А також спеціальні педагогічні технології, наприклад: «Рожеві окуляри», «Ситуація успіху», «Вгадай емоцію» та ін.

«Рожеві окуляри». Учитель по черзі пропонує дітям через «рожеві окуляри» подивитися на сусіда та назвати лише хорошу рису його характеру чи емоцію, яку він відчуває до нього.

«Ситуація успіху». Шляхи створення ситуації успіху різні, вони залежать від груп молодших школярів, з якими працює вчитель. Використовують різноманітні прийоми, зокрема «невтручання» (максимальне надання учням самостійності у вирішенні проблеми або ситуації), а також «зараження» – прийом, який охоплює кілька етапів:

1) забезпечення позитивної єдності емоційного й інтелектуального фону колективу (зараження колективу інтелектуальними успіхами);

2) вибір потужного джерела інтелектуального носія;

3) створення ситуації змагання;

4) вибір адекватних стимулів змагання.

У процесі створення ситуації успіху здійснюється:

зняття страху допуститися помилки (допомагає перебороти невпевненість у власних силах);

авансування успішного результату;

прихований інструктаж дитини (у вигляді рекомендації, побажання) про способи і форми діяльності, що допомагає уникнути поразки;

мотивування (заради чого/ кого здійснюється ця діяльність, кому буде добре після виконання завдання);

персональна винятковість (визначається важливість зусиль дитини в діяльності, що здійснюється або здійснюватиметься. Наприклад: *Тільки ти міг би...*);

мобілізація активності (спонукання до виконання конкретних дій. Наприклад: *Ми дуже хочемо розпочати роботу..., так хочеться швидко побачити...*);

висока оцінка проміжного результату (Наприклад: *Найбільше мені сподобалось у твоїй роботі..., найбільше тобі вдалось...*).

Для організації партнерської взаємодії необхідно підбирати найбільш ефективні засоби, при цьому не забуваючи, що важливими у взаєминах «учень – учень» є взаєморозуміння, взаємодопомога, взаємозалежність та взаємодоповнюваність.

Зокрема, під час уроків педагогу доцільно використовувати рольові ігри та спеціальні завдання, які сприятимуть опануванню прийомами міжособистісного спілкування (наприклад, вчити вербальним та невербальним засобам комунікації). Приймаючи на себе різні за змістом і статусом

ролі, дитина постає перед необхідністю змінити свої установки, адже гра вимагає від неї перевірення, розуміння проявів почуттів іншої людини тощо. Таким чином, на думку дослідників [12], у молодших школярів употужнюється формування гуманного, ціннісного ставлення як до однолітків, так і до самих себе.

У молодших школярів спостерігаються два типи міжособистісних стосунків: ділові (взаємозалежності, відповідальності та контролю) та емоційні. Основу міжособистісних взаємин становлять двох-трьох особові неформальні мікрогрупи в межах учнівського колективу (які можуть відрізнятися взаємною прихильністю або взаємною відчуженістю), між партнерами у спілкуванні може виникати симпатія один до одного або антипатія. Тому так важливо для вчителя контролювати поведінку учнів, спостерігати за їх внутрішньогруповими та міжгруповими стосунками. Адже відомо, що позиція, яку займає дитина в оточенні однолітків, впливає на її розвиток, а взаємостосунки є важливим чинником її соціалізації.

Як бачимо, відповідальною є місія учителів, а також шкільних психологів, які мають, зокрема, створювати в учнівському колективі атмосферу довірливого спілкування, вчити вихованців шанобливого й толерантного ставлення один до одного. Особливо важливо вчити школярів працювати в групі та учнівському колективі, з готовністю надавати допомогу партнеру, але й не соромитися просити або приймати допомогу від інших.

Доцільними будуть використання таких завдань на заняттях, з допомогою яких учні можуть дізнатися про інтереси, звички, переваги та вдачу один одного; вправи для зняття психологічної напруги, тривожності та саморегуляції (з використанням музики, кольору, елементів арт-терапії та ін.); завдання, що підвищують самооцінку й упевненість у собі, відчуття власної цінності; вербалізація учнями свого емоційного стану та, навпаки, використання жестової, невербальної мови. Зокрема, учні отримують досвід взаємодії в змінних мікрогрупах та командах у класі, здатність до адекватної оцінки своїх здібностей та можливостей, вчать визнавати внесок інших у спільну роботу, пов'язану із пошуком нової інформації, створенням дослідницьких проектів тощо. Діти з вищим емоційним інтелектом краще розуміють та керують своїми емоціями, що знижує їх ступінь деструктивної поведінки та прояву агресивності [10].

Не менш важливим для взаємостосунків та співробітництва є розвиненість у партнерів соціального інтелекту, який включає пізнавальні, емоційні та поведінкові здібності. Згідно з концепцією Ж. Піаже, соціальний інтелект починає формуватися в дитини з появою здатності до адаптації та соціальної кооперації. Це вимагає переходу від концентрації на власній позиції (як єдино правильній) до децентрації – здатності звільнитися від зосередження на власних поглядах, усвідомлювати правоту інших людей.

Шкільний клас є важливою формальною групою, де відбувається соціалізація дитини завдяки міжособистісним стосункам з однокласниками, емоційно насиченим та діяльнісно опосередкованим контактам і зв'язкам. Важлива роль в організації ефективної партнерської взаємодії між учнями класу належить вчителю, який може створювати для цього відповідні умови, використовуючи різноманітне, зокрема й інтерактивне навчання.

Прикладом ефективної партнерської взаємодії є взаємонавчання. Під керівництвом вчителя учні об'єднуються в пари для самостійного виконання навчального завдання (усного, письмового або практичного) за визначений відрізок часу. У процесі навчальної взаємодії учні спільно аналізують отримані результати, пояснюють хід своїх думок або висловлюють сумніви, ставлять одне одному запитання. Відповідно, отримують швидкий зворотний зв'язок і мають можливість обговорити свої труднощі, що не завжди можливо під час колективної роботи на уроці. Робота в парах сприяє розвитку навичок спілкування, уміння висловлюватись, переконувати і вести дискусію, де учні не можуть ухилитися від виконання завдання [14].

Польська авторка М. Красуска-Бетюк в публікації «Взаємодія в шкільному класі з точки зору соціальних уявлень і міжособистісних очікувань» (*Interakcje w klasie szkolnej z perspektywy społecznych reprezentacji i oczekiwań interpersonalnych*) [13] описує різні приклади співпраці учнів. Зокрема, цікавим завданням-проектом, в основі якого лежить читання в парі, є *Book Talk* (активно практикується в канадських школах). Учні парами обирають однакові книги та читають їх упродовж кількох визначених тижнів. Напарники між собою визначають важливі моменти книги, про які розповідати муть на презентації. Спільно створюють борд, домовляються про колірну гаму та малюнки, розподіляють між собою завдання. Потім відбувається

презентація книги з метою «реклами», зацікавлення нею інших учнів. Така робота вчить дітей бути ефективними та мобільними, працювати на спільний результат.

Іншим прикладом є створення «командного» навчання. Під час уроку вчитель розподіляє учнів на команди, дає завдання та проводить інструкцію з виконання роботи. Розподілення вчителем ролей в команді має особливе значення на перших етапах формування груп. Пізніше це можуть робити самі учні. Учитель може контролювати, організовувати, оцінювати роботу учнів, пропонувати учням різні варіанти рішення, бути наставником, джерелом інформації.

Після відведеного часу вчитель пропонує розповісти щось одне одному з теми, про яку вони щойно дізналися. Завдання вчителя – контроль над правильністю викладеного змісту та узагальнення отриманої учнями інформації наприкінці уроку. Такий спосіб організації занять дозволяє отримувати знання і водночас закріплювати їх, навчаючи інших. Під час виконання завдання учні навчаються слухати один одного, а також переконуються, наскільки легше групою збирати потрібну інформацію та складати загальну картину із визначеної теми.

Командне навчання передбачає:

- структуроване навчання на основі співпраці з нагородженням усіх членів команди за отримані успіхи в навчанні. При цьому загальні результати залежать від кожного члена команди, тобто має місце індивідуальна відповідальність;

- неформальні методи учіння у співпраці сконцентровані на динаміці соціальних відносин, проектах та дискусіях (а не на конкретному навчальному матеріалі чи знаннях) [13].

М. Красуска-Бетюк зазначає, що постійна зміна ролей зумовлює широту поглядів на світ, людей, вчинки, поведінку, дозволяє їх розглядати як взаємозумовлені, залежні одне від одного, створює умови для координації різних позицій, забезпечує ефективну взаємодію учнів під час пошуку рішень у навчальних ситуаціях.

Однак, як слушно зауважує Н. Бібік, в організації диференційованих і індивідуалізованих видів співпраці, які передбачають взаємодію «учень – учень», рідко беруться до уваги їх різні навчальні і комунікативні можливості, спрямованість завдань на розвиток певних соціальних якостей, необхідність їх ускладнення, потенціал для налагодження системи взаємин у дитячому

соціумі, які можуть стати результатом спільної діяльності в різних формах взаємодії учнів. На прикладі предмета «Я досліджую світ» авторка розробила різні види завдань, які передбачають виникнення ситуацій навчальної взаємодії, соціально й особистісно значущих для учнів. Н. Бібік підкреслює, що організація ситуацій спілкування, активних дій на основі узгодження позицій з іншими й накопичення вражень можуть підвести учнів до формулювання важливих життєвих правил, що стосуються умінь співпрацювати, співпереживати, узгоджувати свої дії, домовлятися та досягати бажаного результату [1].

Прикладом отримання корисного досвіду партнерської взаємодії між учнями в позааурочний час може слугувати ігрове середовище шкільного театру. Його особлива атмосфера викликає емоційну ідентифікацію «акторів» з персонажами; включає передачу повідомлень через жести, міміку та інші форми тілесної мови (для цього акторів вчать розуміти й відчувати ситуації); створює спільну естетику та почуття належності до спільноти. Отже, діти отримають додатковий цінний досвід та навички розуміння інших і власного «Я», розширюють світосприйняття.

Висновки. Партнерська взаємодія, уміння співпрацювати є однією з важливих навичок людини XXI століття. Учитися взаємодіяти та працювати задля спільної мети є особливо актуаль-

ним для представників покоління Альфа, якими є наші сучасні молодші школярі. Ефективність підготовки майбутніх перетворювачів суспільного життя, спроможних гнучко реагувати на сьогодення, проявляти неординарну пластичність мислення і поведінки, набутих знань і вмінь можлива передусім за умов конкретизації вимог щодо побудови розвивального освітнього середовища.

Слід зауважити, що ефективну партнерську взаємодію між усіма здобувачами освіти може організувати вчитель з високим рівнем професійної та загальнолюдської культури, який любить тих, кого навчає, і те, чому навчає.

У ситуації величезної комунікаційної активності учнів в інтернет-мережі вчитель виступає в ролі посередника між реальним світом та світом медіальним і віртуальним. Замість ретранслятора знань він все активніше виконує ролі коуча, тренера, фасилітатора чи тьютора. Отже, прогресивні зміни у шкільництві значною мірою залежать від особистості вчителя, його бажання змінюватися та організовувати освітній процес на засадах партнерства з використанням різних форм колективної, групової, ігрової, проектної і дослідницької діяльності, а також навчального діалогу (де учасники взаємодії виступають у ролі активних суб'єктів). Організація партнерської взаємодії має носити системний та цілеспрямований характер.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. Соціалізація молодших школярів у взаємозв'язку урочної та позаурочної діяльності: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРИНТ, 2020. 104 с.
2. Василюк А. Формування готовності майбутніх вчителів початкової школи до організації педагогіки партнерства. *Психолого-педагогічний супровід фахового зростання особистості в системі неперервної професійної освіти*: мат. II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції з міжнародною участю (Бердянськ, 25-26.11.2021) / за ред. І. А. Барбашової, Л. Г. Ярошук. Бердянськ: БДПУ, 2021. С. 118-121.
3. Василюк А., Танась М. Педагогічний словник-лексикон (українсько-англо-польський). Київ-Варшава, 2013. 222 с.
4. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер. з англ. С.Л. Гумецької. Харків: Віват, 2019. 512 с.
5. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
6. Клименко А. О. Шляхи розвитку емоційного інтелекту учасників освітнього процесу. *ЛОГОΣ. ONLINE. Педагогічні науки*. 2020. № 15. С. 1-12. <https://eoi.citefactor.org/10.11232/2663-4139.15.30>
7. Ковальчук В.А. Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя: навч. посіб. Житомир: Вид-во ЖДУ, 2023. 100 с.
8. Кулакова Л. Розвиток соціального інтелекту у дітей молодшого шкільного віку в умовах навчальної діяльності. *Психологія: реальність і перспективи*: збірник наукових праць РДГУ. 2020. Вип. 15. С. 97-102. <https://doi.org/10.35619/praprv.v1i15.190>
9. Краще разом. Що таке педагогіка партнерства і навіщо вона в НУШ. URL: <https://shorturl.at/bnY89> (дата звернення: 01.01.2024).
10. Партнерська взаємодія школи та сім'ї як фактор оновлення сучасної освіти: науково-методичний збірник / ред. колегія: Н. Побірченко, Т. Гура, В. Ястребова. Запоріжжя: СТАТУС, 2018. 232 с.
11. Соціальна психологія: навч. посіб. / Н. Воляннюк, Г. Ложкін, О. Винославська, І. Блохіна, М. Кононець, О. Москаленко, О. Боковець, Б. Андрійцев. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 254 с.
12. Holiuk O., Pakhalchuk N., Rodiuk N., Demchenko O., Kit G. Criteria and indicators of formation of humanistic and value attitude of primary schoolchildren towards themselves. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. Volume III, May 22th-23th, 2020. P. 198-211. <https://doi.org/10.17770/sie2020vol3.4887>
13. Krasuska-Betiuk M. Interakcje w klasie szkolnej z perspektywy społecznych reprezentacji i oczekiwań interpersonalnych. *Studia z teorii wychowania*. 2015. № 3 (12), t. VI. S. 49-77.
14. Lorens R. Peer learning jako przykład efektywnego uczenia się partnerskiego. Serwis informacyjny «MAC - Rozwiązania dla edukacji od A do Z». URL <https://shorturl.at/owE01> (дата звернення: 09.01.2024).
15. McCrindle M., Fell A., Buckerfield S. Generation Alpha: Understanding Our Children and Helping Them Thrive. *Headline*, 2021. 368 p.
16. Mieszalski S. Odmiany interakcyjności kształcenia. *Ruch Pedagogiczny*, 2007. № 1/2. S. 5-12.
17. Tapscott D. *Cyfrowa dorosłość. Jak pokolenie sieci zmienia nasz świat*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, 2010. 540 s.

References

1. Bibik, N. (2020). *Sotsializatsiia molodshykh shkoliariv u vzaïmozv'iazku urochnoi ta pozaurochnoi diïalnosti* [Socialization of younger schoolchildren in the interrelationship of curricular and extracurricular activities]: metodychnyi posibnyk. Kyiv: KONVI PRINT. [in Ukrainian].
2. Vasyliuk, A. (2021). Formuvannia hotovnosti maibutnikh vchyteliv pochatkovoï shkoly do orhanizatsii pedahohiky partnerstva [Formation of readiness of future elementary school teachers for the organization of partnership pedagogy]. *Psykhologo-pedahohichni suprovîd fakhovoho zrostannia osobystosti v systemi neperervnoi profesiïnoi osvity – Psychological and pedagogical support of the professional growth of the individual in the system of continuous professional education*: mat. II Vseukr. nauk.-prakt. internet-konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu (Berdiansk, 25-26.11.2021) / za red. I. A. Barbashovoi, L. H. Yaroshchuk. Berdiansk: BDPU, 118-121. [in Ukrainian].
3. Vasyliuk, A., & Tanas, M. (2013). *Pedahohichni slovnyk-leksykon (ukrainsko-anhlo-polskyi)* [Pedagogical dictionary-lexicon (Ukrainian-English-Polish)]. Kyiv-Varshava. [in Ukrainian].
4. Houlman, D. (2019). *Emotsiïnyi intelekt* [Emotional intelligence] / Per. z anhl. S.L. Humetskoï. Kharkiv: Vivat. [in Ukrainian].

5. *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Philosophical encyclopedic dictionary] (2002). NAN Ukrainy, In-t filosofii imeni H. S. Skovorody; [redkol.: V. I. Shynkaruk (holova) ta in.]. Kyiv: Abrys. [in Ukrainian].
6. Klymenko, A. O. (2020). Shliakhy rozvytku emotsiinoho intelektu uchasnykiv osvitnoho protsesu [Ways of developing the emotional intelligence of participants in the educational process]. *ΛΟΓΟΣ. ONLINE. Pedagogical sciences*, 15, 1-12. <https://eoi.citefactor.org/10.11232/2663-4139.15.30>
7. Kovalchuk, V. A. (2023). *Pedahohika partnerstva u profesiinii diialnosti vchytelia* [Pedagogy of partnership in the teacher's professional activity]: navch. posib. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU. [in Ukrainian].
8. Kulakova, L. (2020). Rozvytok sotsialnoho intelektu u ditei molodshoho shkilnoho viku v umovakh navchalnoi diialnosti [Development of social intelligence in children of primary school age in the conditions of educational activities]. *Psykhohiia: realnist i perspektyvy – Psychology: reality and prospects: zbirnyk naukovykh prats RDHU*, 15, 97-102. <https://doi.org/10.35619/praprv.v1i15.190>
9. *Krashche razom. Shcho take pedahohika partnerstva i navishcho vona v NUSh* [Better together. What is partnership pedagogy and why is it at NUS]. <https://shorturl.at/bnY89> [in Ukrainian].
10. *Partnerska vzaiemodiia shkoly ta simi yak faktor onovlennia suchasnoi osvity* [Partnership interaction of school and family as a factor of renewal of modern education] (2018): nauково-metodychnyi zbirnyk / Red. kolehiia: N. Pobirchenko, T. Hura, V. Yastrebova. Zaporizhzhia: STATUS. [in Ukrainian].
11. *Sotsialna psykhohiia* [Social psychology] (2019): navch. posib. / N. Volianiuk, H. Lozhkin, O. Vynoslavska, I. Blokhina, M. Kononets, O. Moskalenko, O. Bokovets, B. Andriitsev. Kyiv: KPI im. Ihoria Sikorskoho. [in Ukrainian].
12. Holiuk, O., Pakhalchuk, N., Rodiuk, N., Demchenko, O., & Kit, G. (2020). Criteria and indicators of formation of humanistic and value attitude of primary schoolchildren towards themselves. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. (Vol. 3), May 22th-23th, 198-211. <https://doi.org/10.17770/sie2020vol3.4887>
13. Krasuska-Betiuk, M. (2015). Interakcje w klasie szkolnej z perspektywy społecznych reprezentacji i oczekiwań interpersonalnych [Interactions in the school classroom from the perspective of social representations and interpersonal expectations]. *Studia z teorii wychowania*. (Tom 6), 3(12), 49-77. [in Poland].
14. Lorens, R. Peer learning jako przykład efektywnego uczenia się partnerskiego. Serwis informacyjny «MAC – Rozwiązania dla edukacji od A do Z» [Peer learning as an example of effective peer learning. Information service «MAC – Solutions for education from A to Z»]. <https://shorturl.at/owE01> [in Poland].
15. McCrindle, M., Fell, A., & Buckerfield, S. (2021). Generation Alpha: Understanding Our Children and Helping Them Thrive. *Headline*. [in England].
16. Mieszalski, S. (2007). Odmiany interakcyjności kształcenia [Varieties of interactivity of education]. *Ruch Pedagogiczny*, 1/2, 5-12. [in Poland].
17. Tapscott, D. (2010). *Cyfrowa dorosłość. Jak pokolenie sieci zmienia nasz świat* [Digital adulthood. How the network generation is changing our world]. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne. [in Poland].

Про авторів

Алла Васильюк, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти, e-mail: alla.vasylyuk@vspu.edu.ua

Людмила Любчак, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти, e-mail: liudmyla.liubchak@vspu.edu.ua

Галина Кіт, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти, e-mail: halyna.kit@vspu.edu.ua

About the Authors

Alla Vasylyuk, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Department of Primary Education, e-mail: alla.vasylyuk@vspu.edu.ua

Liudmila Liubchak, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Department of Primary Education, e-mail: liudmyla.liubchak@vspu.edu.ua

Halyna Kit, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Department of Primary Education, e-mail: halyna.kit@vspu.edu.ua